

Gülenist Kültte Kadın İmgesi

Female Image in Gulenist Cult

*Hilmi Demir**

Öz

Kadın konusu dinî yapıların birçoğunda sorunlu bir alan olarak karşımıza çıkar. Ataerkil ve geleneksel toplumlarda kadının kamusal ve toplumsal rolü birçok çalışmaya konu olmuştur. Buna karşılık hem Türkiye’de hem de Batı’da oldukça popüler olan ve geniş bir cemaat ağı bulunan Fethullah Gülen Hareketi birçok açıdan modern toplum ve demokratik değerlerle daha uyumlu bir yapı olarak kabul ediliyordu. 15 Temmuz darbe girişimiyle birlikte Türk kamuoyunda Gülen ve cemaatine ilişkin görüşlerin çoğu değişmiş olsa da Batı kamuoyu için aynı şeyi söylemek pek mümkün gözüküyor. Özellikle de Gülen’in metinlerinde ne dediğini ve söylediklerinin teo-politik dilini anlamaksızın sosyolojik bakışla ele alınan çalışmalarda Gülen’in kadının toplumsal rolü konusunda geleneksel görüşlerden çok farklı bir söyleme sahip olduğu iddia edilmiştir.

Bu çalışmada doğrudan Gülen’in dinî söylemine eğilerek, kadın konusundaki yorumlarının teo-politik bağlamını, Gülen söyleminin İslam’ın çoğul yorumlarından hangisine denk düştüğünü ve en önemlisi onun dinî politik yorumları ile cemaatinin hiyerarşik yapısı arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışacağız. Çünkü Gülen’in kurduğu organizasyonlar ve hiyerarşiler (bunu üst yapı olarak adlandırabiliriz) ile dinî ideolojik

.....
* Prof. Dr., TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, hilmi.demir@tepav.org.tr, orcid.org/0000-0002-0421-9507

■ **Başvuru:** 26 Nisan 2020

■ **Kabul:** 1 Haziran 2020

■ **DOI:** 10.21798/kadem.2020162322

This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Cite this article as: Demir, H. (2020). Gülenist Kültte Kadın İmgesi. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, Vol. 6, No. 1: 23-50.

yorumları (bunu da alt yapı olarak isimlendirmek mümkün) arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu ilişki aslında birçok dinî-örgütsel yapılar için de düşünülebilir. Çünkü her örgütü bir arada tutan, amaç ve eylemlerini meşrulaştıran bir ideolojisi vardır. Sorun bu ideoloji ile örgütsel organizasyon arasında nasıl bir ilişki olduğunun açıklanmasıdır. Kadın sorununun bunun için oldukça elverişli bir tartışma olduğunu düşünüyoruz.

Abstract

The issue of women appears as a problematic area in many religious structures. The public and social role of women in patriarchal and traditional societies has been the subject of many studies. Conversely, the Fethullah Gülen movement, which became quite popular in both Turkey and the West and boasted a large community network, was considered to be more compatible with modern society and democratic values in many respects. Even if the views of many regarding Gülen and his movement have changed in the aftermath of the July 15 coup attempt, it is not possible to say the same for the West. Especially in sociological studies which are conducted without paying attention to Gülen's discourse in his texts and the theo-political implications of this language, it is generally claimed that Gülen espouses a very different discourse about the social role of women in contrast to the traditional views. As someone who has worked on Gülen's religious rhetoric for a long time, I must state that Gülen stands closer to a charismatic cult leader. Since I have written many academic articles on this subject before, I will not address it in detail in this article.

In this study, we will focus directly on Gülen's religious discourse and try to explain the theo-political context of his comments on women, which of the plural interpretations of Islam his discourse corresponds to, and most importantly, the relationship between his religious-political interpretations and the hierarchical structure of his community. It is important to note that there is a direct relationship between the organizations and hierarchies (we can call this a superstructure) established by Gülen and his religious-ideological interpretations (it is possible to name this an infrastructure). This framework can also be applied to many religious-organizational structures, since every organization has an ideology that holds it together and legitimizes its goals and actions. The main issue is to explain the relationship between this ideology and the organization of the religious group in question. We believe that the issue of women is a very conducive topic for the discussion of this problem.

Extended Abstract

Although the public and social role of women in religious structures has been widely studied, the role of women in the Gulen movement, which has a highly developed community network, has not been adequately studied. We can see in the existing literature that religious discourse about the social role of women and the interpretations chosen by Gulen among the Islamic tradition were neglected. Therefore, this study will discuss Gulen's discourse on women in a theo-political context in order to fill this gap.

This study postulates that the Gulenist organization is a cult structure, with Gulen as the charismatic cult leader. Firstly, the perspective on women in Gulen's rhetoric with reference to their ontic presence and social positioning will be mentioned. In the second stage, the relationship between Gulen's religious discourse and the structural characteristics of the organization established under his leadership, as well as the social role given to women in this community will be evaluated. The main purpose of the study will be to explain how Fethullah Gulen, the leader of a religious cult organization, fortified his cult community structure with the social role he gave to women in his discourse. In the study, the discourse developed by Gulen on women will be broken down into pieces by the "deconstructive interpretation" method and the contradictions between the pieces will be revealed.

The concept of a cult is used to express a number of beliefs, forms of worship and communities formed by the people who adopt them apart from the institutionalized settled Orthodox religious groups which are widely accepted in the society in question. An authoritarian and charismatic leadership and a totalitarian ideology shared within the whole group are dominant features of cult groups. In addition, the leader and the community members share the belief of having been chosen by God. So much so that, hard and precise boundaries are drawn between the inside and the outside, and the ones who fall outside the group are demonized. In such groups, individuals acquire a new identity in isolation from external influences, which provides fertile ground for the exploitation of individual members for the continuation of the cult. The Gulen Movement is neither a religious order nor a sufistic mystical group, nor a traditional congregation. On the contrary, the Gulen community is a cult structure that is formed by a community devoted to this structure by gathering around a charismatic cult leader. As stated in the literature, all authoritarian and self-enclosed cults exploit and enslave women for their survival. In a way that confirms the literature, this study will argue that the Gulen Movement fortifies its own cult community structure through women, thanks to the social role it assigns to them. Gulen argues that due to the difference in creation, men and

women can never be equal, since women are religiously and mentally incomplete. According to Gulen, this deficiency is an ontic status - it originates in creation - therefore, it is fixed and cannot be changed. For this reason, women who do not accept the roles that are assigned to them are accused of opposing God's will. In the Gulenist cult, the main duty of women is motherhood; this role is limited to the household and cannot extend to the borders of the public sphere. For Gulen, women have no status in the public sphere; her entire task is to ensure the functioning of the community and to give birth to and raise children for the cult.

In conclusion, this study claims that in the Gulen movement, as seen in other religious cult groups, the female figure blesses the community and ensures its social and economic continuation. Both the rhetoric and the texts of Gulen, as well as the testimonies of women who participated in the community, confirm this argument. Instead of the moderate and modern Islamic interpretation which is attributed to the movement, Gulen prefers to embrace the most strict interpretations in the Islamic tradition about women's position in society. This path was probably mandatory for the continuation of the masculine and militarist emulative cult structure.

Anahtar Kelimeler: Gulen Hareketi, Kült, Kadın, Cinsiyet rolleri

Keywords: Gulen Movement, Cults, Women, Gender roles

1. Giriş

Fethullah Gulen "hizmet hareketi" olarak bilinen ve dünyanın birçok ülkesinde faaliyet yürüten dinî bir grubun lideriydi. 15 Temmuz darbe teŐebbüsüyle birlikte Türkiye tarafından en çok arananlar listesinde yer alan bir terörist lider durumunda artık. Gulen ve cemaati hakkında bu zamana kadar birçok çalıŐma yapıldı. Bu çalıŐmaların içinde kadın konusu belki de en az ele alınan konuların baŐındaydı. Bunların başında da Berna Turam (2006), Semiha Topal (2014), Tore Fougner (2016), D. Göktürk, (2017) ve Yavuz obanođlu'nun (2018) alıŐmaları gelmektedir. obanođlu dışında diğer çalıŐmaların çoğunda Gulen'in kadın konusundaki yaklaşımı genelde onun modern dinî hareketi bağlamında okunmaya çalıŐılmıŐtır. Çalışmalarda Gulen'in teolojik dili içinde kadını konumlandırıŐı ile İŐlam geleneği içinden seçtiği yorumlar arasındaki bağ

çoğu kez ihmal edilmiştir. Muhtemelen Gülen'in dinî yorumlarının bağlamı dikkate alınmadığı için bu ilişki önceki çalışmalarda gözden kaçmıştır. Bu nedenle biz çalışmamızda Gülen'in "kadın"a yönelik dinî argümanlarının mantığını ve bu argümanların çoğul İslam yorumları içinde nereye tekabül ettiğini belirlemeye çalışacağız. Çalışmada temel veri seti olarak Gülen'in kendi yazılarını, ikincil veri olarak da cemaatinde bulunan kadınların kendi beyanlarını ve onlarla yapılmış çalışmaları esas alacağız.

15 Temmuz sonrası Gülen örgütü hakkında ortaya atılan önemli iddialardan biri de Gülen'in karizmatik bir kült lider olduğudur (Demir, 2018). Bu nedenle kadın konusunda Gülen'in yaklaşımlarının kült çalışmalarla ilişkilendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Kültler ve kült topluluklarda kadının merkezi konumu üzerine bir giriş yaparak daha sonra Gülen'in kadın üzerinde kurduğu tahakküm dilini ve bu dilin oluşmasında kullandığı dinî referansları ele alacağız.

1.1. Yöntem

Bu bağlamda çalışmamızda ilk önce Gülen'in kendi söylemi üzerinde yoğunlaşarak onun kadının toplumsal konumunu hangi dinî argümanlarla desteklediğini anlamaya çalışacağız. İkinci aşama ise Gülen'in dinî söylemi ile onun liderliğinde kurulduğu düşünülen örgütsel ilişkinin yapısal özellikleri ve kadının toplumsal rolü arasındaki ilişkiyi anlamaya çalışmak olacaktır. Böylece çalışmanın temel amacı, dinî bir kült örgüt lideri olan Fethullah Gülen'in söylemlerinde "kadın"a biçtiği toplumsal rol ile "kadın" üzerinden kendi kült cemaat yapısını nasıl tahkim ettiğini açıklamak olacaktır. Çalışmada yöntem olarak Gülen'in kadın üzerine geliştirdiği söyleminin yapısökümüne uğratılması nedeniyle yapısökümcü yorum yöntemi kullanılacaktır. Yapısöküm, "felsefi ve yazınsal metinlerdeki çelişkili anlam ve içerik mantıklarını ayıklayan, çekip çıkaran yaratıcı etkinlik" olarak tarif edilir (Güllüoğlu, 2012; Mutlu, 2004: 301). Bir metni yapısöküme uğratarken ulaşılması niyet edilen,

metnin yapısının parçalara ayrılması ve bu parçalar arasındaki çelişkilerin ortaya çıkarılmasıdır.

Her metinde olduğu gibi dinî metinler de çoğu kez farklı yorumlanmaya müsait metinlerdir. Yorumcular bu metinleri kendi kültür evrenlerinin kalıpları ile yorumlarken aslında bu çoğul yorum seçeneklerinden bazılarını dışarıda tutmuş bazılarını ise öne çıkarmış olurlar. İster Kur'an ayeti ister Hz. Peygamber'e isnat edilen hadis metinleri olsun eğer bizzat ne olduğu ve nasıl uygulandığı açık bir beyanla Hz. Peygamber tarafından gösterilmemişse, farklı yorum imkânı taşır. Bu çoğul yorum imkânı Hz. Peygamber ve içtihat mantığı açısından "rahmet" olarak isimlendirilmiştir. Dolayısıyla her metnin okunuşu ve yorumlanması "te'vil" olarak İslam geleneği açısından farklı yoruma kapalı değildir. Buradaki sorun daha çok bu metnin hangi gelenek açısından ve hangi gelenek merkeze alınarak yorumlandığı ile ilgilidir. Gülen bu açıdan kadına ilişkin konuşurken İslam'ın değil de kendi İslam yorumunu dile getirir. Bütün mesele bu yorumun bağlamının, dinî yorum geleneği içerisinde nereye düştüğünü belirlemektir. Bu da metnin farklı yorum imkânları içinde yeniden inşa edilmesini gerektirmektedir. Biz de çalışmamızda Gülen'in yorumunun farklı biçimlerde nasıl inşa edilebileceğini göstermeye çalışacağız.

2. Kültler ve Kadın

Peoples Temple üyelerinin Jonestown toplu intiharları, Son Gün Azizleri (Latter Day Saints) arasındaki çok eşli evlilikler, Cennetin Kapısı (Heaven's Gate) adlı kült gruptaki markalı elbise giyen kadınlar, Moon cemaatindeki toplu evlilik törenlerinde edilen toplu yeminler, Osho'daki komün yaşam ve diğer birçok kült gruptaki yaşananlar yakından incelendiğinde kadının merkezi rolü açık bir biçimde kendini göstermektedir. (Vance, 2015: 1). Dinler tarihçisi Ann Braude yeni dinî hareketler de dâhil olmak üzere, "kadınlar dinî faaliyetler ve kurumlardaki katılımcıların çoğunluğunu oluşturmaktadır" görüşündedir. Dinî topluluklardaki insan ilişkileri, liderin biçtiği rol ve kurulan mekanizma içinde paylaştırılan görevler

ister istemez cinsiyetin rolünü de belirler. Biyolojik kalıplar bir başlangıç noktası sağlasa da toplumsal ilişkiler, kültürel sistemler ve grup aidiyetini sağlayan topluluklar cinsiyetin nasıl konumlandığını belirlemede çok daha etkilidirler. Dinî yapılar ve kült gruplar sosyal yapılar olarak hem cinsiyet hem de üreme ve cinsellikle sıkı biçimde ilgilenirler. Çünkü cinsiyet, üreme ve sosyalleşme, sosyal kontrolün temel bileşenleridir ve bütün dinî topluluklar cinsiyetle ilgili reçeteler ve yasaklar koyarak insanların üreme ve sosyalleşmesini de ekilemeye çalışırlar.

Unutmayalım ki din, ataerkil toplumlar da dâhil olmak üzere herhangi bir toplumda, toplumsal cinsiyetle ilgili fikirleri meşru-laştırmak ve onları kabul ettirmek için önemli bir alandır. Amacı dinin içselleştirilmesini, ritüeller ve kuralları yerine getirmesini sağlamak olan dinî sosyalleşme, cinsiyetin içselleştirilmesi ile de yakından bağlantılıdır. Dinî sosyalleşme iyi ve kötü, doğru ve yanlış hakkındaki fikirleri tanrısal olana bağlar. Davranış ve inanç sadece övülüp teşvik edilmez, aynı zamanda ölüm ve ölümden sonraki ceza ya da mükâfat ile de ilişkilendirilir. Dinî sosyalleşmede cinsiyet, yalnızca bu hayatta nasıl inanılması ve davranılması gerektiği ile ilgili değildir, ayrıca ilahî anlam ve sonsuzluk kavramlarına da bağlıdır. Bütün bunlara rağmen dinî sosyalleşme modern dünyada bireyi tamamen sarıp kuşatamaz. Okul, medya, arkadaş çevresi, sivil toplum kuruluşları vb. birçok yapı bireyin hem cinsiyet algısına hem de sosyalleşme süreçlerine etki eder. Ayrıca dinlerde bazen sosyal aktörlerin kutsal metinleri tartıştığını ve yeniden yorumladığını, dinî otorite üzerindeki kısıtlamalara meydan okuduğunu, yaratılış hikâyelerini yeni bir anlamla aştığını ve dini yeniden şekillendirdiğini görüyoruz.

Modern toplumda dinî bilgi üretim merkezleri ve din adamları eski toplumsal otorite özelliklerini taşımadıklarından aslında çeşitlilik kaçınılmazdır. Fakat buna karşılık bireyin tüm hayatını kontrol eden, kült karizmatik bir liderliğe bağlı olan kült grupların katı ve ışık geçirmez kozaları bu sosyalleşme süreçlerini bütün dış çevre etkilerinden ve çeşitlilikten koruyabilir. Bu nedenle kült gruplarda

bireyin sosyalleşmesinden daha çok yeni bir kimlik edinmesinden bahsetmek daha doğru olur (Demir, 2018:145).

Kült kavramı, toplumda yaygın bir kabul gören, kurumsallaşmış yerleşik Ortodoks dinî gruplardan ayrı birtakım inançlar ve ibadet şekillerini ve bunları benimseyen insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplulukları ifade etmek için kullanılmaktadır. Psikologlar ise, kültü “bir dogma yahut dinî öğretiye dayalı, genelde toplumun kabul görmüş inanç ve değerleriyle karşıtlık gösteren inanç ve ritüeller sistemi” olarak tanımlamaktadırlar. Yine kültür kavramı özellikle Batı’da ortaya çıkan yerleşik dinî öğretilerin dışında sivil alanda örgütlenen yeni dinî hareketler için de sıklıkla kullanılmaktadır. Bu hareketlerin içinde Japonya’da 1995 metro saldırısını düzenleyen Aum Shinrikyo tarikatı, Amerika’da toplu intihar vakasıyla tanınan Peoples Temple (Halkın Tapınağı) tarikatı gibi şiddete varan radikalleşmiş gruplar bulunduğu gibi şiddete meyilemeyen Dünya Kardeşlik Birliğı Mevlana Yüce Vakfı tarikatı ve Scientology tarikatı gibi örgütler de bulunmaktadır (Demir, 2018:79, 138).

Diğer taraftan kültür örgütlerin ve toplulukların dinî olması gerekmemektedir. Bazen siyasi bir kimlik veya bir lider de kültür topluluğunun baş aktörü haline gelebilmektedir. Bir topluluk içinde liderin tartışılmaz, eleştirilmez, mutlak itaat edilmesi gereken bir karizmatik kişiliğe dönüşmesi de bir tür kişilik kültürünün oluşumu olarak kabul edilir. Çünkü kültürler genellikle yüksek karizmatik liderler ve onların yeni bir hayat anlayışına ilişkin etkileyici mesajları etrafında oluşur.

Bir “kült” karizmatik ilişkilerle bir arada tutulan, yüksek seviyede adanmışlık talep edilen ideolojik bir örgüttür. Kültler üyelelerini aşırı derecede manipüle ve suistimal eden bir yapıya dönüşme riski taşırlar (Demir, 2018).

Bir kültür, sadece lider ve takipçiler arasındaki muazzam bir güç dengesizliğine dayanmaz; çoğu kez gizli bir gündemi de içeren özel bir ilişki türü olarak karşımıza çıkar. Gülen Hareketi de Batı’da tanıdığımız, Branch Davidianlar, Aum Shinrikyo, Peoples Temple, Scientology, Heaven’s Gate, The Arm of Lord veya Osho

gibi bir kült cemaat özellikleri taşımaktadır. Birçok kült örgütte şu temel özelliklere rastlarız:

- Otoriter ve karizmatik bir liderlik
- Grup içinde paylaşılan totaliter bir ideoloji
- Grup içi ile dışı arasında totaliter, sert ve kesin sınırlar
- Liderde ve üyelerinde bir seçilmişlik algısı
- Grup dışının şeytanlaştırılması
- Şiddete öykünme, bireyin istismarı

Gülen Cemaati bildiğimiz anlamda ne bir tarikat ne bir tasavvufi grup ne de geleneksel bir cemaattir. Karizmatik kült bir lider etrafında yüksek adanmışlıkla, seçildiğine inanan topluluğun oluşturduğu bir kült yapısıdır. Otoriter ve dışı kapalı kültlerin kadınları istismar etmesi ya da kültün devamı için kadını köleleştirmesi sık görülen bir şeydir. Kültlerin kadınların savunmasızlığını kullandıkları ve ataerkilliğin kültler içinde erkeklerin kadınlar üzerinde politik, sosyal, ekonomik ve cinsel tahakküm kurmasında işlevsel olduğu bazı çalışmalarda dile getirilmiştir (Jacobs, 1984). Jacobs ayrıca, karizmatik kült gruplarda uygulanan sıkı sosyal kontrol nedeniyle, kült yapılarının kadınların boyun eğmesini arttırdığını, erkeklerin baskın olduğu bir sistemin genel bir etkisine yol açtığını, kadınların itaatkâr olduğunu ve erkek gücünün kullanılmasının neredeyse kadına tamamen boyun eğdirdiğini ileri sürmektedir.

Söz konusu gruplar, günlük yaşamlarının yakından gözlemlenmesi ve düzenlenmesi yoluyla takipçilerinin düşünceleri ve eylemleri üzerinde merkezci bir kontrol sürecini sürdürür (Zablocki, 2001: 160). Bu sosyo-kültürel sistemler, hayati nitelikte önemli görülen ideolojik hedeflerine ulaşmak için katılımcıların dış ve iç yaşamlarının bütün yönleri üzerinde tam kontrole büyük önem vermektedir. Ortaya çıkan sosyal kontrol, baskı, manipülasyon ve zorlama stratejilerinin sistematik ve sürekli bir şekilde uygulandığı kötü niyetli bir süreçtir.

Coates (2012: 175-178) yıkıcı kùltlerde kullanılan dört ana kontrol alanı not eder: duygusal ve psikolojik kontrol (suçluluk, korku aşılama, 'danışmanlık' ve 'itiraflar' uygulamaları); davranışsal kontrol (mali, diyet, giyim, uyuşturucu, alkol tüketimi ve sosyal davranışların düzenlenmesi); düşüncenin kontrolü (eleştirel düşünmeden caydırmak ve üyeleri kùlt doktrini benimsemeye teşvik etmek) ve ilişki kontrolü (evlilik ve cinsel yaşamın düzenlenmesi, üye olmayan arkadaşların kaybı ve ayrılırken ilişkilerin dağılması).

Sadece çılgın, kararsız veya garip insanların kùltlerde olduğu şekildeki yaygın bir yanlış kanyaya rağmen, araştırmalar, kùlt üyelerinin çoğunun ortalamanın üzerinde zekâya sahip olduğunu, istikrarlı arka planlardan geldiğini ve psikolojik hastalık öyküsünün olmadığını göstermiştir (Langone, 1993; Singer & Lalich, 1995). Kùlt liderlere ve kùlt gruplara insan devşirenler toplumumuzdaki en iyi ve en parlak kalpleri, zihinleri ve ruhları yakalama eğilindedir. Kùltler, kùlt için fon toplama, daha fazla takipçi toplayarak ve kùltün sahip olduğu işletmeleri veya kùltle ilgili önde gelen seminerleri yöneterek gerçekleştirecek aktif, üretken, akıllı, enerjik bireyler arar. Çizgileri ne olursa olsun, tüm kùltler bir temanın varyasyonudur. Ortak payda, liderliğin manipüle edilen kişinin bilgisi veya rızası olmadan bir düşünce reformu programını (yani davranış kontrolü) kullanmasıdır. Kùlt liderleri, bir kişinin en içsel benliğine saldırarak, kùltün istenen görüntüsüne göre üyeleri dağıtır ve yeniden biçimlendirir. Başka bir deyişle, çeşitli sosyal ve psikolojik etki teknikleri ile üyeleri ele geçirerek onlara kùlt ve sahte bir kişilik kazandırır. Üyeleri yaşlandığında ise cezalandırılır ya da ödüllendirilirler. Bir süre sonra ise üyeler farkına varmadan, kim olduğunu bilemez veya oraya nasıl geldiklerini hatırlayamaz hale gelir. Bu aşamada üyeler tarafından bilinen tek şey sadece orada kalmaları gerektiridir (ya da buna inanmak için eğitilmişlerdir). Bir kùltte tek bir yol vardır: kùltler totaliterdir ve liderin kaprislerine ve arzularına güç, cinsiyet veya para aracılığıyla hizmet etmek için kurulmuşlardır.

Kült dünyasında böyle bir arayış hayati önem taşımaktadır, çünkü “her türlü kültürde kadınların cinsel sömürüsü yaygındır ve bugüne kadar kültür hayatının en az konuşulan ve kesinlikle en az araştırılmış yönüdür (Lalich, 1997:7). Grup üyelerinin grup liderinin karizması ve vizyonuna olan inancı, tecritleri, ona duygusal bağımlılıkları ve liderin grup üyelerinin üzerindeki zihinsel ve fiziksel kontrolü karizmatik kültürlerin temel özellikleri olarak kabul edilir (Levine, 1989: 97). Kült gruplarda kadının cinsel sömürüsünden duygusal olarak istismarına kadar birçok farklı kontrol süreçleriyle karşılaşırız. Söz gelimi Davidian, The Family, Osho ve Adnan Oktar gibi gruplarda açık cinsel istismarlara şahit olunmuştur. Buna karşılık DEAŞ, FETÖ ve Moon gibi kültür cemaatlerinde ise kadın daha çok grubun devamı için duygusal olarak istismar edilir ve köleleştirilir.

Jacobs, otoriter dinî ataerkil kültürlerde ilahî olanın erkeksi güç sembolü ile ilişkisinin dinî deneyimin cinsiyetçi doğası üzerinde ciddi etkileri olduğunu savunuyor: karizmatik liderler arasındaki ezici bir şekilde erkek temsilinin, erkek adanmışlar ibadet ettikleri tanrısal figür olmayı arzu ederken, kadın adanmışlar sadece idealize ettiklerine hizmet etmeyi umabilirlerdi (Jacob, 1991: 349). Gülen’in Herkül motifi bu açıdan yeniden düşünülmelidir:

Ey ümmet-i merhume (ölü ümmet), beklediğin subh-u kıyamet (Kıyametin sabah vakti) değilse ellerini boynundan çöz, Herakles’in Promete’nin imdadına koştuğu gibi, şeytanın ateşine çarpılmış gençliğin imdadına koş (Gülen, 2011: 20).

Maskülen (erkeksi) bir gücü temsil etmesi ve hem fizikî hem de ilahî olarak erkeksi bir otoriterliğin göstergesi olarak Herkül’ün kullanılması erkek egemen bir kültürün ana figürü olarak durmaktadır. Gülen örgütü liderinin düşünce, fikir ve videolarının yayımlandığı sitesinin ismi de Herkül’dür. Herkülname olarak bu sitede birçok propaganda metinleri yayımlanır (Demir, 2018:92). Bilindiği gibi Herkül, Yunan mitolojisinde Tanrı Zeus’un oğludur. Mitolojinin en bilinen karakterlerinden biri olan Herkül ya da Herakles, bütün dünyada maskülen gücün sembolü olarak görülmüştür. Gülen’in kendi altın nesli için seçtiği sembolün şehvet, arzu ve fizikî gücü

temsil eden Herkül olması oldukça ilginçtir. Aslında Gülen'in karizmatik kült liderliği etrafında oluşan yapı erkek egemen bir yapıdır. Aşağıda daha etraflıca ele alacağımız gibi kadın Gülen için kendini "hizmete" yani erkek egemen kült yapıya adanmış bir kurbandır.

3. Gülen ve Kadın İmgesi

15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe teşebbüsüne kadar Gülen ve cemaati konusunda yapılan çalışmalar, genelde onu ılımlı, hoşgörülü, modern değerlerle uyumlu bir dinî topluluk olarak tasvir ediyordu. Gülen'in Türk modernleşmesinin bir devamı olduğu, sistem tarafından dışlanan kentli, muhafazakâr kesimi merkeze doğru taşıdığı yönünde güçlü bir kanaat araştırmacılarca dile getirilmiştir (Yıldırım, 2011). Türkiye Gazeteciler Vakfı tarafından düzenlenen Abant Toplantıları'nın bu imajın oluşması için büyük bir gayret sarf ettiği bilinmektedir. Oysa aşağıda doğrudan Gülen'in kendi kitapları ve yazılarından hareketle ele alacağımız gibi Gülen'in akademisyen, sosyolog ve gazeteciler tarafından çizilen imajı ile yazdıkları arasında büyük bir fark vardır. Kuşkusuz bu tezatın nedeni Gülen'i pazarlamak üzere yazılan yazılardır. Bu nedenle Gülen hakkında çizilen imajdan daha çok Gülen'in yazdıkları ve söyledikleri üzerine odaklanmayı tercih edeceğim. Ancak Gülen'in "kadın" konusundaki cinsiyetçi yaklaşımının bu konuda çalışan akademisyenlerce de fark edildiğini belirtmem gerekir.

Söz gelimi Hakan Yavuz (2003: 201), cinsiyet eşitliği söz konusu olduğunda, Gülen'in söyledikleri ile uygulamaları arasında ciddi bir boşluk olduğunu söyler. Gülen'in cemaatinde katı cinsiyet ayrımcılığı uyguladığını ve kadınlara hareketin geniş ağlarında veya medya imparatorluğunda yüksek pozisyonlarda çalışmalarına izin vermediğinden bahseder. Benzer şekilde Ebaugh, ABD gibi ülkeler de dâhil olmak üzere hareket içerisindeki kadınların nadiren kamusal bir kişilik olma fırsatı yakaladıklarını ve genelde, çocuk bakımı, ev işleri, yemek pişirme gibi geleneksel görevleri yerine getirdiklerini ifade etmektedir (Ebaugh, 2010: 120). Gülen okullarında, modern bilimlerin öğrenilmesine önem verildiği ve dünyaya açık bir görüntü

çizilmeye çalışıldığı halde, Gülen'in ve cemaatinin kadınlara yönelik cinsiyetçi tutumu aslında dikkatlerden kaçmamıştı. Hareket içerisinde kadının kamusal kişilik olamama konumu nereden kaynaklanmaktadır? Genelde bu durum, Türkiye gibi ülkelerde kültürel olarak kadının erkek karşısında ikincil bir konumda tutulduğu ile ilişkilendirilmiştir. Oysa ben bu durumun diğer bir deyişle kadının hareket içindeki ikincil konumunun Gülen'in örgütsel tercihlerinin ve cemaatin erkek egemen kült olarak tasarlanmasının sonucu olduğunu iddia edeceğim. Bu nedenle de Gülen'in "kadın" imgesini cemaatin yapısal karakterine uygun olarak nasıl kurguladığına bakmakla işe başlayacağım.

3.1. Kadın Fitnessi ya da Kadının Şeytanlaştırılması

"Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, kadın fitnessidir" buyurmuştur. Başka bir hadiste, "Ümmetim için kadından daha büyük bir fitne bırakıldığını hatırlamıyorum." demiştir. Kadın fitnessi, pek çok geçmiş milletleri hâk ile yeksan etmiştir. Evet, pek çok eski cemaat ve milletler kadın yüzünden mahv-u perişan olmuştur. Roma ve Bizans şehvet ve shevanî duygular altında kalarak ezildi. O güzelim Endülüs de öyle. El-Hamra sarayının hamamlarındaki utanç verici resimleri gören hemen herkes bunu kabul eder zannediyorum (Gülen, 2001/b: 152).

Gülen'in yukarıda alıntıladığımız metninde referans verdiği hadisin geleneksel tüm yorumlarda kullanıldığı ve Gülen'in bu yönüyle aslında geleneksel yorumu tekrar ettiği söylenebilir. Gülen'e biçilen rolün İslam'ın ılımlı ve modern yüzü olduğu düşünülürse, aslında Gülen'in geleneğe var olan bu türden bir yorumu neden söyleminde öne çektiği ve merkezileştirdiği sorgulanmalıdır. Bir dinî lider İslam'ı anlatmaya ve kendine inananlar topluluğuna neden "kadının fitne" olması şeklinde bir yorum ile başlar? Doğrusu eğer, ideolojisinde kadına cinsiyetçi bir rol biçmek yok ise, Gülen'e biçilen bir roldeki dinî liderin söyleminde bunu kullanması pek makul gözüküyor. Bu yüzden kadına yönelik söylemi Gülen'in kurmak istediği cemaat ideolojisinin alt yapı unsuru olarak okunmalı ve bu alt yapının, ideolojinin üst yapısını teşkil eden kurumsal

organizasyonu nasıl şekillendirdiği sorgulanmalıdır. Söz gelimi ünlü edebiyatçı Washington Irving'in *L'alhambra (Türkçeye El Hamra-Endülüsün Yaşayan Efsanesi olarak çevrildi)* adlı eserini okuyan birisi hamamları ve bahçeleriyle Elhamra'nın güzelliği karşısında büyülenir. Hamamlarına çizilmiş çıplak kadın resimlerinden bahsedilen hemen hemen hiçbir Elhamra eseri yok gibidir. Fakat Gülen'in aklına nedense Endülüs denilince çıplak kadın resimleri gelir. Muhtemelen Endülüs'ün kaybedilişinin Müslüman zihinlerdeki derin izlerini kendi lehine kullanmak istemektedir. Bu tercih seçili bir tarihî travmayı kullanarak bir imparatorluğun çöküşü ile cinsellik arasında bir imgelemi takipçilerinin zihnine yerleştirmek için seçilmiş bir kurgu gibi durmaktadır.

Gülen "kadının fitne" olduğuna ilişkin rivayeti yalnızca ahlakî bir bağlamda kullanmaz, daha da ileri giderek bu metni insanlık tarihinin ilerleyişi için genel bir norma dönüştürür. İkinci olarak da Gülen "sınama, deneme ve imtihan" gibi anlamlara gelen "fitne" terimini (Mesut, 1999) başka türlü yorumlamak mümkünken bunu tercih etmediği gibi, kadını tarihin tüm kötüyeye gidişinden de sorumlu tutar. İnsanlık tarihinin tüm ağırlığını, imparatorlukların yıkılış ve çöküşünü hatta Endülüs'ü bile yıkan süreci kadın üzerinden okumak, yalnız bir tarih anlayışını değil aynı zamanda kadına yönelik daha köklü bir cinsiyetçi tutumu ifade eder. Gülen için kadının fitne oluşu tamamen cinsiyetçi biçimde yorumlanır. Bu nedenle gençleri sık sık sokağa çıkmama konusunda uyarmaktadır.

Canı sıkılan sokağa mı çıkmalı? Ne kadar çarpık bir anlayış! Şeytanın rahatlıkla içeriye sızıp çalışabileceği bir gedik... Can sıkıntısını sokakta geçireceğini sanan insan, yağmurdan kaçarken doluya tutulan gibi olur (Gülen, 2011c: 140).

Hatta öyle ki sokakta sırf bir kadına baktı diye, harçlığını sadaka olarak verip tövbe eden gençlerin olduğundan övgüyle bahsetmektedir (Gülen, 2011d: 44). Gülen, kadının erkeği baştan çıkarıcılığı konusunda cemaatini uyarırken aslında onları cemaat dışı dünyaya karşı da uyarılmış olur. Kadın ve cinsellik bu sefer dış dünya kötü-günah ve tehdit imgesi için yeniden gündeme getirilir.

Cemaatin, cemaat dışı dünyayı tehdit olarak görmesi hem içerinin daha sıkı hale gelmesini ve üyeler üzerinde tahakküm kurmasını hem de dışarıdan geleceklere karşı cemaatin denetim altında tutulmasını sağlar.

Yine bir başka eserinde de üç çeşit kadından bahsederken aslında bu resmi tamamlıyor gibidir:

Üç çeşit kadın vardır: Sokak kadını, zevk kadını, ev ve hizmet kadını. Hafifmeşreb sokak kadını çamura düşmüş bir cevhere benzer, zevk kadını gözbağcı iblislere, ev ve hizmet kadını ise sonsuzluk suluklayan Cennet hurilerine (Gülen, 1998:55vd).

Böylece hizmet kadınına oldukça üstün bir paye verirken diğerlerini aşağılamayı ihmal etmez. Kadının fitne oluşundan, kadının cinselliği ile erkeği baştan çıkararak bir tehdide kadar aslında bütün süreç “cemaat ablası” imgelemine her şeyin üstünde baskın bir kimlik olarak zihinlere kazınmak içindir. Örselenmenin olumsuz etkilerini yok etmenin, hoşnutsuzluğu memnuniyete çevirmenin ve endişelerden kurtulmanın tek yolu, grubun ve grup içinde dağıtılan rollerin idealize edilmesidir. Bu nedenle Gülen sürekli kitlesini öteki gördüğü kimlikten ayırmakta ve yüceltmektedir. Cemaat içinde dağıttığı rolleri Tanrısal bir kadermiş gibi dinî söylem ve inançlarla temellendirmekte ve onları âdeta ilahî bir rol gibi sıkılaştırmaktadır.

Gülen yapılanmasından ayrılan kadınlarla yapılan bir çalışmada bu yasağın cemaat içindeki kadınlar tarafından nasıl karşılandığı görülmektedir. Çobanoğlu (2018: 248)'nin yaptığı çalışmada eski cemaat üyesi kadınlar yaşadıklarını şöyle ifade eder: “Selamlama bile yasaklandı”, “Erkeklerle görülmek bizim için iyi değildi”, “Üniversitenin farklı bir bölümünde erkek kuzenimle bile konuşmam yasaklandı, ısrar ettiğimde evden atılma tehdidinde bulundular”. Çobanoğlu'nun mülakat yaptığı kadınların hemen hemen hepsi erkeklerle ilişkilerinde çok katı kuralların uygulandığını söylemişlerdir.

Kadın bedeni üzerinden tahakküm kurmak hem seküler hem de dinî ideolojiler için her zaman tercih edilen bir yol olmuştur.

Kadına ‘başın açık okumak zorundasın’ diyen katı laik uygulamalar da ‘kadının görevi evinde oturmaktır’ diyen dinî ideolojiler de kadın üzerinden tahakküm kurma yolunu seçmiştir. Aslında ikisi de kadını tanımlayarak toplumda kendi ideolojilerinin sınırlarını çizmektedirler. Bu açıdan Gülen için de kadın her zaman toplumsal tahakkümün en önemli araçlarından biri olmuştur.

Gülen toplumsal ve kültürel rolleri ontolojik rollere çevirerek onları âdeta sabitlemeyi tercih eder. Gülen’e göre kadın bugün en büyük fitne olma özelliğini devam ettirmektedir. Gülen’in metinleri incelendiğinde kadının “eğrilik” ve “fitne olma” özelliklerinin doğal yani fitratı icabı olarak kabul gördüğü ifade edilebilir. Gülen’in eğrilik söylemi üzerinden yaslandığı hadiste de kadının “düzeltilemez eğrilikten” söz edilmektedir.

3.2. Gülen’de Kadının Düşüklüğünün Ontik Temelleri

Gülen kadına yönelik ontolojik yargılarını kadının peygamber olup olmayacağı meselesini açıklarken gösterir.

Bu arada kadından peygamberler gelip gelmeyeceğini arz etmekte de yarar var. Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ten, ulemâ, fukahâ ve cumhur-u muhaddisîn derler ki, kadından peygamber gelmemiştir. Şaz olarak rivayet edilen, Hazreti Meryem ve Hazreti Âsiye’nin peygamberliği meselesi ise, kuvvetli değildir (Gülen, 2011f: 28).

Yukarıdaki metinde görüldüğü gibi Gülen çoğu kez söylemlerini hiç tereddüt bırakmayacak şekilde kesin kanıtlarmış gibi kurar, böylece de kendisini dinleyenler üzerinde mutlak otorite kurmayı başarır. Yukarıdaki iddiası da böyledir, zira kadının peygamber olup olmayacağı konusunda hiç de öyle kesin bir uzlaşısı yoktur. Tam aksine Ehl-i sünnet ve’l-cemaat’in içinde önemli bir yer tutan Eş’arîler kadının peygamber olacağını iddia etmişlerdir. Ayrıca İbn Hazm ve İmam Kurtubî de kadından peygamber geldiğini kabul edenler arasındadır (İbn Hazm, 1981: 119).

Peki, kadın neden peygamber olmaz? Bu soruya Gülen şu cevabı verir (Gülen, 2011e: 29):

Ayrıca kadın çocuk doğuruyor. Bu çocuğu erkek dahi doğursaydı herhâlde erkekten peygamber gelmemesi lâzımdı. Çünkü, nübüvvet vazifesini ayda gün hayızdan dolayı yapamayacak, imamete geçemeyecek, orucunu tutamayacaktı. Tabii bir de lohusalık durumu var... ve hele hamile olunca, işleri yürütmesi bütün bütün zorlaşacaktı. Zira çocuğu karnında veya kucağında taşırken, sevkülceys yapacak; insanları idare edecek, strateji tespitinde bulunacak ve fizikî durumunun gereği, bütün boşluklara rağmen, en önde bulunması gerekli olan bir insan kadar çelik-çavak hareket edecek... Bütün bunlar, kadının peygamberliğini imkânsız kılan şeylerdir. Evet, bunların kadınlar tarafından, kadınlara has arızalarla birlikte yürütülmesinin imkânı yoktur. Efendiler Efendisi (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu hususa dikkati çekmiş ve onları: “Yani dine ait meseleleri tam yerine getiremeyen ve o günkü sosyal hayat itibarıyla bazı şeyleri idrak edemeyenler.” diye anlatmıştır. Evet, dediğimiz gibi, neredeyse, ayın yarısı arızalı... Keza, çocuğu olduğu dönemde de ibadetleri noksan ve bazı vazifeleri açısından eksik... sonra da peygamberlik!

Metinde italik olarak alıntıladığımız cümle aslında Hz. Peygamber’den nakledilen bir hadise gönderme yapar. Zaten Gülen kitabının dipnotunda bu referansları kullanır ama nedense metinde açıkça rivayete yer vermemiştir. Şimdi Gülen’in gönderme yaptığı rivayeti burada ele alalım. “Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Cehennemdekilerin çoğunun siz kadınlar olduğunu gördüm.” Kadınlar “niye ya Resûlullah” diye sordular. Şöyle buyurdu: “Çok lanet ediyorsunuz. Kocalarınızın sizin için yaptığı iyiliklere nankörlük ediyorsunuz. Aklı başında bir erkeğin aklını sizin kadar çelebilen aklı ve dini eksik başka bir varlık görmedim. Ey kadınlar topluluğu... (Buhârî, Hayz., 78, Bab. 6)”

Gülen birçok kişi tarafından İslam’ın modern ve ılımlı yorumunu savunuyor olarak takdim edilse de özellikle hadis külliyyatına yaklaşımda daha çok İslam’ın katı, lafızcı yorumunu temsil eden ehl-i hadis yaklaşımını öne çıkarır. Taslaman’ın iddia ettiği gibi Gülen’den bir İbn Rüşd çıkarmak oldukça yanılsatıcıdır (Taslaman, 2010: 164). Gülen’in bilimsel argümanlarla süslediği vaazları kadın konusuna gelince birden yön değiştirmektedir. Başörtüsü konusunda 28 Şubat’ta verdiği yumuşama sinyallerinin de aslında ideolojik

olmaktan çok taktiksel olduğu anlaşılmaktadır. Bu rivayete yönelik yaklaşımı da bunu açıkça ele verir. Çünkü bu rivayeti, hiçbir eleştirel bakış açısı yönetmeden olduğu gibi, kendinde bir kanıt olarak alıp üzerine kadının cinsel rolünü konumlandırarak akıl yürütmelerde bulunur. Belki Gülen'in hadis âlimi olmadığı ve hadis rivayetlerini güvenilir kaynaklardan rivayet etmekle yetindiği iddia edilebilir. Bununla birlikte unutmamak gerekir ki, kendisine İslam dünyasının yetiştirdiği en büyük âlim rolü biçilen ve hadis ilmi konusundaki yetkinliği ile ilgili bir kitap yazılan (Canan, 2007) birinin aşağıda göreceğimiz gibi en azından bu rivayetlerdeki lafızsal farklılıkları bilmesini beklerdik. Şöyle ki bu hadisin nakledildiği 6 farklı varyantı vardır ve bu varyantlardan üçünde "Akıllı başında bir erkeğin aklını sizin kadar çelebilen, akli ve dini eksik, başka bir varlık görmedim" ifadesi bulunmamaktadır. Ayrıca bu rivayetlerin birinde bu ifadenin hadisi nakleden İbn Mes'ûd'a ait olduğu ifade edilmektedir. Bu hadise ait tüm nakilleri ve varyantları ele alan Kamil Çakın, bayram hutbesini rivayet eden altı sahabe'nin sadece üçü tarafından bu kısmın rivayet edildiğini söyler. Çakın bu ifadeleri rivayet etmeyen sahabelerden gelen hadislerin değişik varyantlarında, bu ifadelerin yer almadığını söyleyerek, bu kısmın İbn Mes'ûd'a ait olmasının daha güçlü bir ihtimal olduğunu iddia eder (Çakın, 1998: 21).

Gülen kadının dinen ve aklen eksik olmasını sabit değişmez bir ontik statü olarak ele alır ve daha sonra da bu ontik statünün yaratılışla bağımlı kurar. Fıtrat çoğu kez kadın ve erkeğin ontik statüsünü belirlemede başvurulan temel bir kavram olarak karşımıza çıkar. Fıtrat kelimesi daha çok yatkınlık, potansiyel güç ve meyil olarak anlaşılırken (Mâtürîdî, 2008, 11: 186), Gülen bu kavrama değişmez, sabit, öz anlamı vermekte ve cinselliğe ilişkin tüm kültürel formları ontolojik statüye indirgemektedir. Cansız farklılardaki ontolojik sabiteler ile kültürel bir varlık olan insanı aynı statüde görmek oldukça sorunludur. Fakat buna rağmen Gülen insanı tıpkı bir elma gibi yalnızca elma olmakla doğru evrilen bir varlık olarak görür. Kadın ve erkekteki yaratılışı sabit ontolojik statüler olarak açıklamak için şöyle bir akıl yürütmede bulunur:

Kâinata Allah (celle celâluhu) her şeyi çift yaratmıştır. Bu çiftlerden her birinin diğerine, bütün yönleriyle eşit olduğunu söylemek mümkün değildir... Fakat elektron protona, pozitif negatife eşit olmadığı gibi, kadın da erkeğe eşit olamaz. Bu, fitratın değişmeyen kanunlarından (Gülen, 2011h: 99).

Ama hiçbir zaman biri diğerinin aynı değildir. Yani bunların fitratları, ruhî ve psikolojik yapıları tamamen farklıdır. Hiçbir zaman kadın fizik ve ruh bakımından erkeğe eşit olamayacağı gibi, erkek de ona eşit olamaz (Gülen, 2011h: 100).

Yaratılış farklılığından dolayı kadın ve erkeğin asla eşit olmayacağını düşünen Gülen, bunu sabitleyerek kadına ve erkeğe doğal görevler yükler. Dolayısıyla kadının sabit yaratılış statüsünün dışında bir başka role talip olması aslında Tanrı'nın onun için belirlediği kadere de karşı çıkması anlamına gelecektir. Gülen bunu şöyle ifade eder:

Erkeğe ait vazifeler kadından istendiği zaman ona zulmedilmiş olur. Zira kadının fizyolojik, biyolojik ve ruh yapısı itibarıyla, erkekten çok farklı olduğu inkâr edilemeyecek kadar açıktır. Böyle bir yaratılış farklılığından kaynaklanan bazı hak ve vazife farklılıkları da gayet tabiidir. Meselâ; erkek kadına nispetle daha güçlü ve daha kuvvetlidir. Kadının bu noktada, erkeğin yapabileceği vazifeyi yapması oldukça zordur. Bu durum, kadın için asla bir eksiklik değildir. Buna karşılık kadın da erkeğe nazaran daha şefkatli, daha merhametli, daha zarif ve daha duygusaldır (Gülen, 2011h: 100).

Kadın, yaratılışındaki eksiklikler ve fitratının ona çizdiği rol gereği çocuk yetiştirmek, evde kalmak ve aile içindeki vazifeleri yapmakla sorumludur. Kadın dışarıda çalışmak, yönetici olmak gibi roller talep etmemelidir. Kadının tek ve yegâne rolü anneliktir. Lalich'e göre, kült gruplarda kadın evrendeki tüm kötülüğün nedeni olarak, erkeği aşağı çeken ve onun ilahî görevini yapmamasına neden olan varlıktır (1997: 13). Kült grup kendisini seçilmiş ve ilahî görevle hareket eden bir topluluk gördüğünden kadın yalnızca çoğalmanın bir aracı olarak kabul edilir. Kent'e göre, kült gruplarda seçilmişlik duygusunu yücelten söylemler erkekleri güçlendirerek

eş ve çocukların eleştirisinin ötesine taşıyarak kadınlara ve çocuklara yönelik istismarların da önünü açar (2012: 54).

Gülen'in, "kendini nefsanî hevesata salmış kadınları gördükçe, 'kadının akli kısadır' diyenleri çok müsamahalı görüyorum" ve "zannediyorum, böyle diyenler, günümüzde kadının reklam mevzuu haline getirildiğini görselerdi diyecek şey bulamayacaklardı" (Gülen, 2000j: 65) şeklindeki ifadesi kadına yönelik düşüklük hissini önemli bir açılımı olarak okunabilir. Reklam ve kadın imajının tüm faturasını kadına kesmek ve kapitalist sistemde erkeğin egemenliğini unutmak sanırım kadına cinsiyetçi yaklaşımın doğal bir sonucudur.

Gülen'in erkeğin kadın üstündeki üstünlüğünü temellendirdiği diğer bir argüman Kur'an'da Nisâ sûresi 34. ayette geçen "kavvâmunâ alâ'n-nisâ" ifadesidir. Gülen'in bu konudaki metni şöyledir:

Binaenaleyh, erkeğin kadından üstün olduğu hissini uyarıcı Kur'an âyetleri, farklı istidat ve farklı kabiliyetleri ifade sadedinde irad buyurulmuş ilâhî beyanlardır. Meselâ; bazıları, "Kocalar eşleri üzerinde yönetici ve koruyucudurlar. Bunun sebebi, Allah'ın bazı insanlara bazılarında daha fazla nimet vermesi ve bir de kocalarının mehir verme, evin masraflarını yüklenme gibi malî yükümlülükleridir. O hâlde iyi kadınlar, itaatli olan ve Allah kendi haklarını nasıl korudu ise, kocalarının yokluğunda, onların hukukunu koruyan kadınlardır" mealindeki الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ ifadesiyle başlayan âyet-i kerimeyi erkeğin mutlak hakimiyetine delil saymaktadırlar. Oysa, "kıvâme meselesi"ni nazara veren bu ilâhî beyan da kadınlara merhametin sesi solugudur ve ailede iş bölümünün gerekliliğine dikkat çekmektedir (Gülen, 2011f: 36).

Gülen kadın ve erkek arasındaki farklılıkların erkeğin kadına üstünlüğü anlamına gelmediğini ifade etmesine rağmen, kocayı-erkeği kadın üstünde yönetici olarak atamaktadır. Bu atamanın aslında kültürel ve sosyal bir statü olmadığı, yaratılışın ve doğalarındaki farklılıkların da doğal bir sonucu olduğunu söylemektedir. Çünkü sosyal ve kültürel olarak erkek kadın üstünde hak sahibi olsaydı bu farklı kültürel bağlamlarda değişebilirdi. Fakat Gülen bunu fitrat,

yaratılış ve doğal haklar bağlamında ele aldığından bunun değişmesini beklemek imkânsız hale gelir. Dolayısıyla erkeğin aile reisi olması, ailesine bakması için dışarıda çalışması onun doğası gereği iken kadının evde beklemesi, çocuk bakması ve ailenin iç işleri ile ilgilenmesi de kadının doğası gereğidir. Doğası gereği olana karşı çıkmak aslında tabiata, öze, yaratılışa karşı gelmek anlamına gelir.

Gülen'in aşağıdaki cümleleri bu yorumu desteklemektedir:

Dünyada pek çok değişimler olmasına rağmen, insanların ekseriyeti itibarıyla hâlâ iâşeden erkek sorumludur ve dışarıda çalışıp para kazanma onun vazifesidir. Kimileri meseleyi hemen başka vadilere çekip, dünyanın bazı yerlerinde kadının da çalıştığını söyleyerek buna itiraz edebilirler. Fakat, kadının fitratına uygun işlerde çalışmasını kabul etmekle beraber, acaba para kazanmak için onun da dışarıya açılması aile huzuru açısından kâr mı getirmiştir zarar mı? Kadının, hususiyile de birtakım işlerde çalışması gerçekten bir ihtiyacın gereği midir, yoksa bir baş kaldırma vesilesi, bir isyan hareketi midir? (2011f: 37)

Gülen'e göre aslında kadının çalışması fitratına, yaratılışına, Tanrı'nın onun için çizdiği kadere ve ölçüye isyan etmesi anlamına gelir. Bu iddia tamamen yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi Gülen'in kadının cinsel statüsüne ontolojik bir statü vermesinden kaynaklanmaktadır. Gülen "kavvâm" kelimesini de tamamen bu bağlamda yorumlamaktadır. "Kavvâm" terimi Kur'an'daki bağlamı ile sosyal bir bağlamı mı yoksa ontolojik bir statüyü mü ifade eder? Doğrusu bu ayetle ilgili farklı görüşlerin olduğunu biliyoruz. Söz gelimi onlardan birisi İmam Mâtürîdî'nin yorumudur. Mâtürîdî bu kelimeye "koruyucu, kollayıcı, gözetici, yönetici" gibi anlamlar verilebileceğini, erkeklerin kavvâm olmalarının hikmeti, ailenin iş ve idaresini üzerlerinde taşımaları, sosyal ve ticari yönlerden hayatta etkin rol almaları, ailenin ekonomik yükünün sorumluluğuyla eşlerinin geçimlerini sağlamalarından dolayıdır" der. Çünkü ayet tam olarak şöyle demektedir; "...mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar." Mâtürîdî, "erkekleri kazanç ve ticaret ehli, türlü sanatlara elverişli, ülkeler ve şehirler arasında dolaşan kimseler yapmış, kadınlar ise

böyle değildir” diyerek bu yöneticiliğin sosyal statüden kaynaklandığını beyan etmiştir (Mâtürîdî, 2008, 3: 199-200).

Böyle düşünmemizin ana nedeni Mâtürîdî'nin Kur'an'daki Belkıs kıssası ile ilgili yorumudur. Yemen Sebe Melikesi Belkıs hakkında Neml sûresinin özellikle 29. ayeti sonrası Mâtürîdî'nin açıklamaları oldukça dikkat çekicidir. Çünkü Melike'ye “Hükümdar-Kraliçe” olarak hitap edilmekte, hükümdarların âdetine göre davranıp adamlarıyla istişare ettiği, oldukça başarılı ve akıllıca davrandığı ifade edilip övülmektedir (Mâtürîdî, 2008,10: 381). Mâtürîdî bir kadının yönetici olup olmayacağını sorgulamaksızın, Melike ile Hz. Süleyman'ın diyalogunu akıllı iki hükümdarın ilişkisi bağlamında ele almaktadır. Ayrıca Belkıs ile ilgili yorumlar Allah'ın bir kadına da güç, mülk, iktidar verebileceğini ve bunu başarıyla icra ederek erkekler üstünde yönetici olabileceğini gösterir. Bu durumda “kavvâm” kavramı ontik bir statüyü değil sosyal bir statüyü ifade eder ki bu, kadının bu statüyü elde etmek için çabalamasını yaratılışına karşı gelmek olarak yorumlayamayacağımız anlamına gelir. Fakat Gülen ne Yemen Melikesi'nin durumunu ne de İmam Mâtürîdî'nin bu konudaki yorumlarını dikkate alır. Onun tercihi, kadının cinsel statüsünü ve erkeğin üstünlüğünü yaratılış ve ilahî bir belirlemeyle ispatlamaya çalışmaktır. Çünkü tüm ideolojik alt yapı ve söylemlerle Gülen'in asıl amacı cemaatin organizasyonel yapısını sağlamlaştırmak ve onu erkek üzerinden güçlendirmektir.

4. Cemaatin Ablası Olarak Kadın

Gülen'in takipçilerini sürekli “hizmet eri”, “altın nesil” “Kur'an nesli” gibi kutsallaştırıcı ve yüceltici sıfatlarla tasvir ettiğini biliyoruz. Fakat bu tasvirlerde öne çıkan söylem daha çok maskülen ve cinsiyetçi ayrımlar içerir. Söz gelimi Gülen genç müritlerinin kaldığı ‘Işık Evleri’ni “ışık süvarilerinin kışlaları”, “hak erlerinin halvet-hane ve zaviyeleri” olarak tasvir eder (Gülen, 2011k: 7). Gülen'in altın nesil olarak ifade ettiği seçilmiş topluluk için “kadın” daha çok erkeklerinin kutsal hizmetine adanmış hizmetkârlar gibidir.

Gülenist kültürde kadına verilmiş bir rol elbette vardır. Ancak bu rol gerçekte kamusal alanın dışında ve hanededir. Kadının asli görevi anneliktir. “Zaten o fıtratı itibarıyla bir muallime, bir mürebbiye ve bir müşşidedir. Onun en önemli vazifesi çocuğunu yetiştirme olmalıdır” (Gülen, 2002: 46). Anlaşıyor ki Gülen için kadının kamusal alanda hiçbir statüsü yoktur onun tüm görevi cemaatin işleyişini sağlamak ve üstün erkeğinin neslini doğurmak ve onu yetiştirmektir.

Cemaatin içinde doğmuş ve hâlâ ABD’de cemaat içinde faaliyetlerine devam eden genç bir kadın olarak Rana Yurtsever’in The Circle adlı internet sitesindeki “Hizmetin Geleceği Kadınlar!” adlı yazısı bu yorumları desteklemektedir. Çünkü Yurtsever yazısında açıkça kadının cemaat içinde neden yerinin olmadığını sorgulamakta ve şöyle yazmaktadır: “Katıldığım birçok toplantıda oran olarak belki her 10 erkek katılımcıya, 1 kadın katılımcı oluyor. Yeni sistemde imamlık kaldırıldı, yerine Konsüller kuruldu. Bu Konsül’ün başında bir kadının başta olma ihtimali var mı? Anlaşıyor ki sadece geçmişte değil bugün bile Gülen yapısı içinde kadının bir statüsü bulunmuyor. Şu ana kadar sistemin getirdiği sebeplerden dolayı kadınların ikinci planda kalmış olduğu bir gerçek. Günümüzde eşit şartlar ortaya konulsa dahi, aslında geçmiş sebebiyle tam bir eşitlik ortaya konulmuş olmuyor (Yurtsever, 2008).”

Gülen kültüründe cemaat hiyerarşisinin en merkezi ve geniş rolü abi ve ablalar arasında dağıtılmıştır. Gülen kutsal bir aileyi çağrıştırmak için cemaati içinde görev alan tüm üyeleri abi ve abla rolüyle belirlemiştir. Cemaat içinde abi ve ablalık, İslam’ın müşrik toplum içinde gizlice toplanılan dâru’l-erkâm evleriyle eşitlenen ‘Işık Evleri’ndeki (Demir, 2018: 99) yönetici kadrosuyla başlar. Genç müritlerin 4 veyâ en fazla 6 kişi olarak kaldığı erkek ve kadınların her birinin başında sorumlu bir ev abisi ve ev ablası bulunur. Cemaat içindeki hiyerarşik yapı ablaların kendi aralarında abilerin de kendi aralarında örgütlenmesiyle kurulur. Ev ablası başarılı olursa grup ablası/talebe mesulüne veya Büyük Bölge Talebe Mesulünün

(BBTM) onayı ile de Bölge Talebe Mesulü (BTM) olarak atanabilmektedir (*FETÖ/PYD Sözlüğü*:105).

Bu evlerde “ablalar” gençlerin üzerinde büyük yetkiye sahipken, daha büyük ablalara karşı da sorumludurlar. Bunlar genelde ‘İl Ablası’ olarak anılır. İl ablası, örgütün kadın il yapılanmasında tüm örgütsel faaliyetlerden sorumlu en yetkili örgüt elemanıdır. Fakat görev ve sorumluluğu ancak il imamı olan erkek görevlinin sınırlarına kadardır. Cemaat içinde en üst düzeydeki il ablası sonuçta il imamının talimatlarına bağlıdır ve ona karşı sorumludur (*FETÖ/PYD Sözlüğü*:147). Cemaat içinde kadınların görevi kızları erkekler için eş adayı olarak hazırlamak, kermes ve yardım dernekleri aracılığıyla cemaate para toplamakla sınırlıdır. Cemaatin asıl gücü, etkin kadrolar ve kamu alanında görev alan erkeklerdir. Öyle ki cemaat içinde kadınların kimle evleneceğine bile ablalar karar vermektedir. Evlilikte bile, ablaların sözleri ebeveynlerinki kadar güçlüdür. Hareketteki kadınların ve erkeklerin birbirlerini tanımak için özel zaman geçirmeleri yasaktır. Bu yasak Türkiye’nin batısındaki metropoliten şehirlerde azaltıldı, ancak gelenekselci taraftarlarca memnuniyetle karşılanmadı. Ağabeyler ve ablalar, cemaat içinde evlenmek isteyenler için seçtikleri erkek ve kadınların fotoğraflarını onlarla paylaşırlar. Bu eşleştiricilerin garantileri yeterliyse, ebeveynlerle iletişime geçilir ve süreç başlar (Çobanoğlu, 2018: 254).

Işık evlerinde yaşayan genç kızların, ablasının sözü olan kuralların ötesine geçme lüksü yoktur. Sorun yaratanlar ilk önce başka bir eve gönderilir. Sorun çözülmezse, bireyin ailesi aracılığıyla baskı uygulanır. Evden atılma son çaredir ve nadiren hayata geçirilir. Erkeklerle temastan kaçınmak temel kurallardan biridir. Buna ek olarak, ev işi yapmak, İslam’ı öğrenmek için okumak, sohbetlere katılmak, toplu ibadet etmek ve Müslüman bir kıza yakışır şekilde iyi huylu davranmak diğer ortak kurallar arasındadır. Erkek arkadaşına sahip olmak, kafelere ve sosyal eğlence mekânlarına takılmak yasaktır. Bunlardan herhangi birini ihlal etmek, genç bir kadının iffet ölçütlerini karşılayamadığı anlamına gelir (Çobanoğlu, 2018: 254).

Eski cemaat mensuplarının görüşlerini yazdıkları münferit. net adlı internet sitesinden rumuzla yazan bir kadının şu açıklamaları hem cemaat içindeki kadınların gördüğü baskıyı hem de cemaat içindeki kadının rolünü açıklamaktadır:

Müslüman çoğunluğa sahip hiçbir ülkede kadınlar (ve özellikle de muhafazakâr olanları) tamamıyla özgür değiller. Birçok Batılı ülkeden önce kadınlara oy hakkı vermiş olan Türkiye bu konuda ne yazık ki çok arkalarda. Türkiye içerisinde ise Gülen cemaati bu konuda diğer gruplara oranla çok daha katı. Gülen'in bizzat kendisinin 20 yıl önceye kadar kadınların ağızlarının kapatılmasını teşvik ettiği, o yıllarda evli olan cemaatin üst kademesindeki mensupları tarafından bilinen bir gerçek. Uzun yıllar ABD'de yaşadığı halde erkeklerle, değil konuşmak, aynı mekânda bulunmaktan dahi çekinen cemaat mensubu kadınların bu seçimlerinin tamamıyla kendi özgür iradelerinden kaynaklandığına inanmak zor. Ayrıca, Gülen hareketine mensup bir tek kadının dahi kamuoyunca tanınmıyor oluşu da hareketin kadın konusundaki katı tutumuyla ilgili iddiamızı destekler.

5. Sonuç

Bütün bunlar Gülen için rol dağıtımının kadına göre değil de cemaatin hiyerarşisini sürdüren “abi ve abla” statüsüne göre rollerin dağıtıldığını gösterir. Bir özne olarak kadından değil daha çok cemaat içinde “abla” olarak kadından bahsetmek daha mümkün gözükür. Dinî kült gruplarda sıkça gördüğümüz kutsal aile olarak cemaati kutsayan, cemaatin sosyal ve ekonomik devamını sağlayan kadın figürü öne çıkmaktadır. Hem Gülen'in söylemi ve metinleri hem de cemaat içinde kalmış kadınların tanıklıkları bunu doğrulamaktadır.

Gülen kendisine atfedilen, ılımlı ve modern İslam yorumu yerine kadın konusu olduğunda İslâmî gelenekteki en katı ve lafızcı yorumları tercih etmektedir. Bu muhtemelen kurduğu eril ve militarist öykünmecî cemaat yapısının devamı için zorunlu olarak tercih edilmiştir. İslâmî gelenek içinde Ehl-i Rey, Mâtürîdî gelenek

dışında daha çok nakilci ehl-i hadis yorumuna sırtını dayadığı anlaşılmaktadır. Çünkü cemaat içinde kadına dağıttığı “abla” rolünü kadınların sorgulamadan oynamasını sağlamasının yolu bu rolün kadınların yaratılışlarının doğal bir sonucu olduğuna örgütteki kadınları ikna etmektir. Bu durumda en başta sorduğumuz Gülen’in ideolojisi ile cemaat organizasyonu arasında birbirini tamamlayan bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkün gözüküyor.

Kaynakça

- Beşer, F. (2006). *Fethullah Gülen Hocaefendi'nin Fıkhını Anlamak*, İstanbul: Ufuk Kitap.
- Buhari, M. İ. (ö.h.256). *el-Câmiu's-Sahih, Hayız., 78, Bab 6*, İstanbul.
- Canan, İ. (2007). *Fethullah Gülen'in Sünnet Anlayışı*, İstanbul: Mavi Ufuklar Yayınları.
- Coates, D. D. (2012). Cult Commitment From the Perspective of Former Members: Direct Rewards of Membership Versus Dependency Inducing Practices. *Deviant Behavior*, 33(3), 168–184.
- Çakın, K. (1998). Kadınlar İle İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi, *Dini Araştırmalar*, 1 (1), 5-30.
- Çobanoğlu, Y. (2018). Women in the Gülen Movement: Life in a Postmodern Display, Enshrined with Sacredness, M. H. Yavuz ve B. Balcı içinde, *Turkey's July 15th Coup What Happened and Why*, (s. 237-262), Salt Lake City: The University of Utah Press.
- Demir, H. (2017). *Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi*, Ay Yayınları, Ankara.
- Demir, H. (2019). *Bir Kült Cemaati Olarak FETÖ ve Grup Kimliği*, 15 Temmuz Geçmiş ve Gelecek, Editör: Abdurrahman Babacan, Pınar Yayınları, İstanbul. s. 412.
- Demokrat Kalem. Kadın Hakları, https://www.munferit.net/2019/01/kadn-haklar_21.html
- Ebaugh Helen Rose, (2010). *The Gülen Movement A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*, The Gülen Movement A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam, Springer, London.
- Emniyet Genel Müdürlüğü. (2019). *FETÖ/PDY Sözlüğü* (Yayın No: 9). Ankara: TEMAK Yayınları.

- Erdal, M. (1999). Kur'an'da Fitne Kavramı Üzerine Düşünceler, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 221-230.
- Fougner, T. (2016). Fethullah Gülen's understanding of women's rights in Islam: a critical reappraisal, *Turkish Studies*, Volume 18, Issue: 2, ss. 251-277.
- Galanter, M. (1999). *Cults: Faith, Healing and Coercion*, New York: Oxford University Press.
- Göktürk, D. (2017). Ethnographic account of a pedagogical project: sisterhood institution in the Hizmet Movement. *British Journal of Sociology of Education*, 39(5), 654–668.
- Gülen, M. F. (1988). *Ölçü veya Yoldaki Işıklar 3, 8. Baskı*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2000h). *Çekirdekten Çınara (Bir Başka Açıdan Ailede Eğitim)*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2000j). *Ölçü ve Yoldaki Işıklar*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2002). *Çekirdekten Çınara (Bir Başka Açıdan Ailede Eğitim)*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011). *Çağ ve Nesil 1*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011b). *Asrın Getirdiği Tereddütler 4*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011c). *İnancın Gölgesinde 2*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011d). *İrşad Eksenini*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011e). *Asrın Getirdiği Tereddütler 2*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011f). *Kırık Testi 7*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011g). *Cemre Beklentisi (Kırık Testi10)*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011h). *Prizma 1*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Gülen, M. F. (2011k). *Çağ ve Nesil 5*, İstanbul: Nil Yayınları.
- Güllüoğlu, Özlem (2012). *Yapısökümü Okuma Yöntemi ve Queer Reklam İncelemeleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Irwing, W. (2016). *Elhamra Endülü'sün Yaşayan Efsanesi*, çev. Veysel Uysal, İstanbul.
- İbn Hazm (Ebû Muhammed Ali İbn Ahmed İbn Saîd, ö.456/1063). *El-Fasl Fi'l-Milel Ve'l-Ehva' Ve'n-Nihal*, 5/119, Tahkik: Dr. Muhammed İbrahim Nasr ve Dr. Abdurrahman Umeyra, 1. Baskı, 1402/1981, Mek-tebetü Ukâz.
- Jacobs, J. (1984). The Economy of Love in Religious Commitment: The Reconversion of Women From non-traditional Movements, *Journal for Scientific Study of Religion*, 13, 155–171.

- Jacobs, J. (1991). Gender and Power in New Religious Movements: A Feminist Discourse on the Scientific Study of Religion, *Religion*, 21, 345–356.
- Kent, A. (2012). Religious Justifications for Child Abuse in Cults and Alternative Religions, *International Journal of Cultic Studies*, 3, 49–74.
- Lalich, J. (1996). Repairing the Soul After A Cult, *Creation Spirituality Network Magazine*, 12(1), 30-33.
- Lalich, J. (1997). Dominance and Submission: The Psychosexual Exploitation of Women in Cults, *Cultic Studies Journal*, 14(1), 4–21.
- Langone, M. D. (Ed.). (1993). *Recovery From Cults: Help For Victims of Psychological and Spiritual Abuse*, New York: W.W. Norton.
- Levine, S.V. (1989). Life in Cults, M. Galanter (ed.) *Cults and New Religious Movements içinde*, (s. 95–107), Washington: American Psychiatric Publishing.
- Mâtürîdî (2008). *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, Tahkik. Ali Haydar Ulusoy ve Bekir Topaloğlu, İstanbul: Mizan Yayınevi, 3: 191- 200; 10: 379-384; 11: 185-186.
- Mutlu, Erol (2004). *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Singer, M.T. & Lalich, J. (1995). *Cults in Our Midst: The Hidden Menace in Our Everyday Lives*, San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Taslaman, O. C. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'deki İslam*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- Topal. S. (2014). *Thoughts on Islam, Gender, and the Hizmet Movement*, Christianity and Islam in Dialogue, Volume: 35: 5-25.
- Turam, B. (2006). *Between Islam and the State: The Politics of Engagement*. Redwood City, CA: Stanford University Press.
- Yavuz, M. H. (2003). *Islamic Political Identity in Turkey*, London: Oxford University Press.
- Yıldırım, E. (2011). *Ak Parti ve Cemaat: Yeni Türkiye'nin Yeni Aktörleri*, İstanbul: Hayat Yayınları.
- Yurtsever, R. (2008, Mayıs). Hizmetin geleceği kadınlar. *The Circle*. <http://theocrcl.ca/tr/> sitesinden alınmıştır.
- Zablocki, B. (2001). Towards a Demystified and Disinterested Scientific Theory of Brainwashing, B. Zablocki ve T. Robbins (Ed). *Misunderstanding Cults: Searching for Objectivity in A Controversial Field*. (s. 159-215), Toronto, Buffalo, London: University of Toronto.